

BİR TARİHSEL ROMAN: ŞAH ve SULTAN

Emir Ali ÇEVİRME

GİRİŞ

İskender Pala, Türk edebiyatı içindeki yerini birçok bağlamda sürdürmektedir. Eski Türk Edebiyatı Anabilim dalında akademik hayatını sürdüren ve bu anlamda “bilimsel” birçok eserin altına imzasını atan Pala; edebiyatımıza, kendi sanat yaşamına, sanatsal metinleriyle(roman, tiyatro, deneme vs) katkıda bulunmuştur.

Bugün geniş bir okur kitlesine hitap eden İskender Pala, edebiyatımızda üç romanıyla(*Bâbil’de Ölüm İstanbul’da Aşk /2004, Katre-i Mâtem/2009, Şah & Sultan/2010*) “romancı” olarak yerini almıştır. İskender Pala, bizim de yazımızın konusu olan son romanı Şah & Sultan romanı ile bu düzlemdeki yerini sağlamlaştırmış ve tarihî roman tarzındaki sanatsal verimleriyle bu kulvardaki yerini daha da perçinlemiştir.

ŞAH & SULTAN’IN ROMANSAL ESTETİK DÜZLEMDE BİÇİM-İÇERİK YAPISINA GENEL BİR BAKIŞ

İskender Pala’nın son romanı Şah & Sultan tarihî bir roman niteliği taşıyor. Roman, isimlerden de Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim arasında geçen çatışımı temel alıyor.

Tabii ki ele alınan bu meşhur çatışmalar silsilesi/olaylar zinciri, bu iki hükümdarın arasındaki savaşı salt olarak ele almıyor. Bir roman için hacimli sayılabilecek bu eserde iki hükümdar arasındaki ilişkinin yalnızca savaşlar düzeyinde olduğu dikkate alındığında, eserin daha başka dinamiklerle sürdürüldüğü anlaşılıyor. Yani değindiğimiz gibi bir roman için çok kısa bir olaylar örgüsüne sahip olabileceğini düşündüğümüz mücadeleler(Çaldıran Savaşı)in içi kurmacasal dünya¹ ile doldurularak eserin hacmi artırılıyor.

Genel bağlamda roman sanatında, romandaki kurguyu güçlü kılan ve romanı, ileriye doğru akması anlamında sağlam kılan temel çatışmalardan biri de ‘aşk’tır. Çatışmadan kasıt, olayların birbirleriyle ilintili halde olup zamansal bağlamda ileriye doğru bir devamlılık arz etmesidir. İskender Pala, bu romanında da tarihsel düzlem ve zemin içerisinde, hem okunurluğu kılmak hem de ele alınan iki hükümdarın sadece savaşçı kimliklerinin olmadığını, aynı zamanda ince ruhlu; biri Hıtâyî diğeri Selimî mahlaslarıyla şiir yazabilecek kadar bu alanda(*aşk*) söz sahibi şairler olduklarını gösterme, dolayısıyla onların da aşk yaşayabileceğini düşündürme bağlamında “aşk”ı temel sorunsallardan biri olarak kurmaca yapıya dahil etmiştir.

Romandaki temel dinamiklerden birini teşkil eden aşk, kendi içinde çok boyutluluk taşımaktadır. Biz buna çok boyutlu bir aşk örgüsü diyebiliriz. Şöyle ki; romandaki ilk aşk serüveni Taçlı ve Ömer arasında vücut bulur. Sonradan Şah İsmail, Taçlı’yı sarayına alır ve aşk ibresi bu anlamda yön değiştirir, yani Şah İsmail’in tutkulu aşkı başlar. Çaldıran

¹ İkinci bölümde, romanın tarihselliği ve tarihsel yapının kurmaca öykülerle genişletilmesi ile ilgili çok daha geniş bilgi verilecektir.

meydanında, savaşın Şah İsmail tarafından kaybedilmesi, bunun üzerine Şah'ın kendine ait ne varsa –Taçlı da dâhil olmak üzere- savaş meydanında Yavuz'a terk etmesi, Sultan Selim'in, bunun üzerine Taçlı'yı esir olarak İstanbul'a götürmesi, son olarak da bunu takip eden olaylar zincirinde kesin olmamakla birlikte Taçlı'ya âşık olmuş olması ihtimal dahilindedir. Romandaki aşk örgüsünü giriftleştiren sadece bu olgular değildir. Aynı zamanda Taçlı'ya, Sultan Selim'in vezirlerinden Tâcizâde Câfer Çelebi'nin âşık olması, bu aşk olgusunu daha da katmanlaştırmaktadır. Denilebilir ki; İskender Pala'nın romanlarının temel öğelerinden olan aşk, bu romanda da kendisini estetik ve psikolojik boyutuyla hissettirir.

Genel olarak metinlerin içlerine yerleştirilen divan şiiri örnekleri de, romanın temel sorunsallarından olan aşk'a bir gönderme yapmakta, onu daha da perçinlemektedir. Böylece olaylar çevresinde vücut bulan aşk olgusu, yukarıda da değindiğim estetik boyutu romanda sürdürmektedir.

Eser, roman sanatı bağlamında değerlendirildiğinde ortaya farklı birtakım özellikler çıkmaktadır.

Roman biçimsel bağlamda farklı anlatıcı figürlerle sürdürülmektedir. Konunun akışına göre olayların aktarımı, zaman ve uzama uygun anlatıcıların devreye girmesiyle devam ettirilmektedir. Romanın anlatımını, figürlerden, kimi zaman Hüseyin kimi zaman Hasan kimi zaman da Kamber üstlenmektedir. Bu bağlamda, kibernetik zamanın romanı olduğu söylenen “postmodern” roman² sisteminin belirleyici niteliklerinden olan “çoğulcu/karmacı/eklektik³” tutumla benzerlik ilgisi ortaya çıkmaktadır. Çoğulcu yapı, anlatıcıların farklılaşması gibi unsurlar, biçimsel anlamda kendini göstermiş; anlatıma çok boyutluluk ve dolayısıyla farklı bakış açıları katmış, ünlü roman kuramcısı Mikhael BAKHTİN'in deyimleriyle romanı, “karnaval⁴” yani çoktancı bir yapıya büründürmüştür.

Yine eserde, biçimsel bağlamda görülen postmodernist sistemle yakınlığa bir diğer örnek, postmodernist anlatılardaki bölümlenmelerin içeriksel/motifsel/temsel yapısını imleyen “epigraf⁵”lar mevcuttur. Şah & Sultan'da her bölümün başında, o bölümün içeriğine uygun epigraflar bulunmaktadır. Bu epigraflar tamamen, farklı bir tür olan şiir formundaki epigraflardır.

Romanın, sadece tarihî dokunun bir kısmını ele almış olması yani tarihî roman⁶ olması, postmodernist roman sisteminin tarih ve tarihe bakış açısıyla ilgili olarak, bu roman sistemiyle biçimsel ve içeriksel birtakım benzerlikleri olup olamayacağı sorusunu akla getirmektedir. Tarihi temel düzlem olarak ele alma ve romanı bu düzlem üzere akıtma çabasının yansımaları, yukarıda değinildiği gibi biçim/form ve içerik/tem olarak iki yapıda ortaya çıkar. Yer yer diyaloglarda kendini gösteren arkaik dil yapısı ve bununla oluşturulan kimi pasajlar, bu dile ait yabancı sözcükler ve bunlarla örülü anlatım biçimsel kısma; tarihin belirli bir dönemini başat bir konu haline getirme ve onu yansıtma/aktarma çabası içeriksel kısma ışık tutar.

Roman sistemlerinden biri olan Yansıtmacı anlayışta, “tarih”i, bir kesit olarak sunma çok alışıldık bir durumdur. Peki, Yansıtmacı roman sistemi ile Postmodernist roman sisteminin tarihe ve olgularına bakışı hangi noktada ayrılmaktadır? Yani roman sistemi ekseninde bu

² DAL, Güney; Postmodern Roman ya da Roman Oynamak, Hürriyet Gösteri, 86, Ocak: 31-35

³ Postmodernizmin en temel ilkelerinden birisi de “çoğulculuk”tur. Çoğulculuk, farklılıkları çoğaltmaktır ve modernizmin tek kültürü/öğretiyi temel düzleme alan anlayışına, karşıt bir anlayış geliştirmedir. Modernizm, tek bir kültürel öğeyi kendisine ana yapı olarak seçmiş bir anlayışın ürünüdür. Bunu, “tek gerçeklik” ve “tek doğru” olarak ortaya atmıştır. Oysa postmodernler, yüksek kültür, popüler kültür ayrımı yapmadan, çoğulcu ve karmacı bir tutumdan yana olmuşlardır.

⁴ BAKHTİN, Mikhael; Karnaval'dan Romana(*Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazıları*), Çev. Cem SOYDEMİR, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001

⁵ Epigraf: Bir eserin veya bir bölümün başlangıcında yer alan, cümle, alıntı ya da şiirdir. Epigraf; ön söz, özet ya da aynı türdeki daha başka metinlere gönderme amacıyla kullanılabilir. Epigraflar çoğunlukla eserin veya bölümün içeriğine uygunluk gösterirler.

⁶ İkinci bölümde geniş bir şekilde açıklanacaktır.

ayrıldı nasıl yapacağız? Yansıtmacı tarzda ele alınan tarihsel olgu ve olaylara yönelik bir “yüceltme” söz konusudur. Misyoner bir tutumun ürünü olarak tarih, bugüne göndermeler yapan, ona ders veren, yön gösteren bir kılavuz kimliğinde yüce bir konumda görülmüştür. Yazarın bakış açısına, ideolojik tutumuna uygunluk içerisinde oluşturulan kurmaca evrende tarihin dönüm noktaları niteliğindeki “büyük olaylar”ın merkezinde önemli, gerçek tarihî kişilerin figürleştirilmesi söz konusudur.⁷ Bu da amaçlı bir kullanımı gerektirir. Yansıtmacı tarz, tarihi ele almakla okuyucuya mesaj vermeyi amaçlar. Yani yansıtmacı tarzda yazılan bir roman amaçlıdır, belli bir ereği vardır, hitap ettiği bir zümre vardır, güdümlüdür. Şah & Sultan’ı –romanın, belli bir tarihî dönemi kesit olarak ele almak ve günümüz sorunlarına çözüm önerisi sunmak gibi bir misyonu olması, gerçek tarihi olayların etrafında oluşması ve kullanılan figürlerin en azından bir kısmı yukarıda andığımız “büyük olaylar”ın etrafında yer alan “büyük kişi(lik)”ler olması göz önünde bulundurulursa- yansıtmacı olarak değerlendirebiliriz. Fakat anılan tarihsel romanda tarih ve olgular yüceltilirken, o tarih ve olguların figürleri de yüceltilir. İşte bu noktada –tarihsel kişiliklerden Şah & Sultan’ın kimi olaylar/savaşlar aracılığıyla yüceltilmesi bağlamında- yansıtmacı tarzın çok büyük bir kısmıyla benzerlik kurmakla birlikte, bizce yapılan birtakım tespitlerle Şah & Sultan’da postmodernist tarzı andıran kimi yerler de mevcuttur. Tabii ki bu ayrımlar büyük bir çapa sahip olmamaktadır.

Postmodernist romanlarda, tarihsel olay ve olgular aktarılırken, olay ve olguların aktörlerini yani figürleri “sıradanlaştırma” eğilimi göze çarpar. Bu postmodernist roman sisteminin tarihe bakış yöntemlerinden biridir. Şah & Sultan’da, konusu ve zemini itibarıyla çok önemli tarihsel iki kişilik olarak Şah İsmail ve Sultan Selim bulunmaktadır. Bu karakterler gerçekten de yansıtmacı tarzdaki, tarihsel vakalara paralel olarak o vakaların figürlerini yüceltme tutumuna ihtiyaç duymayacak kadar büyük kişilikler olup, bu şahsiyetlerin de zaman zaman sıradanlaştırma işlemine tâbi tutuldukları görülür. Sıradanlaştırma, postmodernist roman tarzındaki işlevselliğinde değildir bu romanda. Romandaki sıradanlaştırmanın boyutları yine yansıtmacı roman sisteminin özünü oluşturan mesaj verme amacına yöneliktir. Yani ilk bakışta sıradanlaştırılmaları bağlamında, bir anlamda -terim olarak- sıradanlaştırma düzleminde postmodernist bir etki olabileceği yanılıgısına düşülebilir. İşte bu noktadaki temel ayrımımız bu sıradanlaştırmanın hangi amaca hizmet ettiğidir. Şah & Sultan’daki sıradanlaştırma tavrının temel ereği-ki bu çok büyük oranda Şah (İsmail) & Sultan (Selim) üzerinden gerçekleştirilir-, sultanların da sıradan insanların duygu ve duyarlılığına sahip olup; sultanların âşık olma bağlamında zaafa düşmeleri, zaman zaman onların da üzülebileceği, ağlayabileceği, hatalar yapıp bu hatalardan pişman olabileceği şeklinde kendini gösterir. Yani kısacası, yansıtmacı tarz/tutumdaki tarihsel kişilere bakış, sıradan insanlardan çok çok üstün özellikleri var olarak gösterilen, duygusal yönleri –belki zaafalarını yansıtabilir düşüncesiyle- hiç ele alınmayan ve daima savaşçı yönleri vurgulanarak –özellikle hükümdarlar için- cihanı titreten özellikleri ön plana alınması pekâlâ mümkün olan bu iki tarihsel şahıs, postmodernist tavıra benzer bir tutumla, sıradan insanların yaşayacağı doğal/tabîi duygu ve duyarlılıklarıyla verilmiştir romanda. Postmodernist roman sisteminin içinde yer alan figürlerin de bu romanda yer alan tarihi kişiliklerden çok farklı bir yapı gösterdiği görülür. Postmodernist romanın tarihî figürleri; tarihin oluşumuna büyük katkıları bulunmayan, belirgin bir statünün sahibi olmayan kişilerdir. Başka bir deyişle tarihi kuran değil; sadece yaşayan insandır onlar.⁸

Biz bu roman için –sadece birkaç benzer yandan yola çıkarak-“postmodernist bir romandır” söyleminde bulunmuyoruz. Bizim andığımız özellikler postmodernist roman tarzıyla bağdaşan -belki andıran- birkaç noktaydı. Sanatçı romanını yazarken, postmodernist etkiyi belki düşünmemiş de olabilir. Bu doğaldır. Zira Ahmet Mithat Efendi de, daha

⁷ SAZYEK, Hakan; Türk Romanında Postmodernist Yöntemler ve Yönelimler, Hece Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı, Sf. 493- 509, 2002

⁸ SAZYEK, Hakan.; Türk Romanında Protagonistin Serüveni 1, Adam- Sanat, Nisan 2004

postmodernizm kavramı üst bir akım olarak ortaya çıkmamışken – postmodernizm, çıkış itibarıyla, dünya yazınında yaklaşık 1960, Türk yazınında ise 1980’li yılları bulur – Türk edebiyatında, postmodernist roman sisteminin bir alt tekniği olan ve kaba tabir edilecek olursa, romanın yazılış sürecini romanın içine taşıma anlamına gelen “üstkurmaca/metafiction/metaroman”ın ilk örneğini “Müşâhedât” adlı romanıyla vermiştir. O dönemde Ahmet Mithat’ın bunu bilerek yapmış olması imkânsızdır. Yani demek istiyoruz ki; yazarın bir tekniği veya bir anlayışı eserinde yansıtması, yazarın o tekniği temel amaç haline getirdiği anlamına gelmez. Bu sadece bir yaklaşımdır.

Roman, postmodernist sistemle, birtakım küçük ayrıntılarla yakınlık kursa da bu yönden çokça ayrılık göstermekte, yansıtmacı tarza yaklaşmaktadır. Yansıtmacı tarzda yazılan bir eser, tüm topluma seslenme gereği duyar, amacı vardır, güdümseldir ve mesajlarını bir “kahraman” aracılığıyla verir. Diğer bir roman sistemi olan modernist tarz ise yalnızca, parçalanmış dış gerçekliği ve bu dış gerçekliğe ayak uyduramayan, bu yolla da kimlik ve kişilik bunalımına giren, yalnızlaşan, yabancılaşan; yabancılaşmanın “anomik” türevleri (içe kapanma, yalnızlık, boşluk, ütopyik dünyaya kaçış, sığılmış, intihar)ni bünyesinde barındıran ve/ya “pasif isyan”(topluma, toplumsal normlara içsel bir tepki ile donatılmış)⁹ konumunda olan bireyi anlatır. Birey bu bunalımı öyle uçlarda yaşar ki; artık toplum ve değerleriyle ters düşen bir yapıya bürünür. Bu doğrultuda “karşıt kişi” anlamında bu roman sisteminin başkişisine “protagonist” denir. Yani modernist tarzda amaç bu bireyin karmaşık dünyasını anlatmaktır. Üçüncü ve son roman sistemi olan Postmodernist tarzın anlattığı ise “hiçbir şey”dir. Yani bu tarzda yazılan eserlerin amacı bir şey anlatmak, mesaj vermek değildir. Postmodernist tarzın alaycı bir tavırla yaptığı tek şey “oyun oynamak¹⁰”tır. Yani postmodernist roman sisteminde, modernist sistemde de olduğu üzere güdümlülük, mesaj verme amacı yoktur. Postmodernist metinler ortaya koydukları alaycı tavır, başkişileri olan “antikarakter” aracılığıyla gerçekleştirirler. Postmodernist romanın tarihe yönelimi de bir amaç taşımaz özünde. İşte Şah & Sultan’ı diğer iki sistemden(modernist, postmodernist) keskin bir şekilde ayıran şey tarihe yönelme ve bu yönelimi sonucu, günümüze yansımaları kendi içinde “problematik” bir durum olan ve çözülmek ihtiyacı duyulan bir tarihsel vakayı, sorunsal haline getirmesidir.

Sanat yapıtı, içinde bulunduğu koşulların ürünüdür. Sanatçı bin yıllardır, içinde yaşadığı tarihsel kesitin, yaşama/doğaya/evrene/insana ilişkin sorulara verdiği doğabilimsel ve düşünsel yanıtlara koşut olarak oluşan estetik değer ölçütleri çerçevesinde biçimlendirir yapıtını. Dönemin egemen gerçeklik anlayışı, sanat ürününü gerek biçim gerekse konu/motif düzleminin ana belirleyicisidir.¹¹

Bu tespitin de doğrulayacağı üzere, yazar ana amaç olarak kendisine, yukarıda da bahsettiğimiz gibi toplumsal bir sorun olarak günümüze gelen ve zaman zaman patlak vermesiyle toplumsal yaralara sebep olan ayrışmaya bir çözüm getirmek amacındadır. Yazara göre bugünkü problemlerin temeli tarihseldir. Yani yazar günümüzün bu problemine çözüm için, bu anlamda tarihsel zaman ve zeminde yaşanmış gerçek bir olayı temel konu olarak

⁹ SAZYEK, Hakan; Yusuf Atılgan’ın *Aylak Adam*’ı C., Kitaplık Dergisi, İstanbul, 2010, Ekim: 64-78

¹⁰ Postmodern romanın kurgu düzlemindeki en belirgin özelliklerinin başında geldiğini düşündüğümüz yaklaşım *oyunsuluktur*... Her şey sanatsal düzlemde oynanan bir *oyundur*. Yazar, etik/siyasal ya da tarihsel malzemeyi *oyunlaştırır*... Modernizmde olduğu gibi yaşamın karşıtlıklarıyla *oynar* yazar. Çoğulculuğun doğal bir uzantısı olan bu yaklaşım, Bahtin’in *diyalogsallaştırma/karnavallaştırma* ve Derrida’nın *yapıbozumculuk* görüşleriyle koşutluk içinde bir yoruma açıktır. .. *Oyun* bu edebiyatta yalnızca estetik düzlemdeki sonsuz özgürlüğün aracı ve göstergesi değildir; aynı zamanda pragmatik bir işlevi de vardır: *eğlendirir*. Postmodern yazar seçkin değil, sanatsal bağlamda pek de seçkin sayılmayacak *trivial*/eğlencelik özellikli edebiyat türlerine rahatlıkla el atar, popülist diye damgalanmaktan korkmaz; okurunun metinden zevk alması için, bilinçli olarak eğlendirici/süreyleyici görünümlü öğelerle donatır metnini. (Ecevit: 71-74)

¹¹ ECEVİT, Yıldız; Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2009

seçmiştir kendine. Tarihi romanlar, bir anlamda belli bir amaca yönelik olan tezli romanlardır aynı zamanda.

Şah & Sultan'da diğer tarihî romanlarda görülen bir özellik de tarihsel gerçekliğin yanında kurmaca dünyanın da varlığını sürdürmesidir. Öyle ki; yazarın, romanın sonunda bir "kaynakça" vermesi, romanın iskeletinin gerçeklik üzerine kurulduğunu ama kronolojik bağlamda-yazılan ürünün sanat eseri/roman olabilmesi için- aradaki boşlukların tarihsel gerçekliğe ters düşmeyecek biçimde "fictive" yani kurmaca dünya ile doldurulduğu imlenmektedir.

Tarihsel romanda fiksiyon/ kurmaca dünya, kurtarıcı bir öge olarak kendisini gösterir. çünkü yazar burada, okurun karşısına önceden bilinen bir tarihsel gerçeklikle çıkmaktadır. Bu gerçekliğin, yazının sanat ölçütleri doğrultusunda kullanılması için yazar fiksiyona başvurur. Fiksiyon bu açıdan bakıldığında, yazarın can simidi olarak görülebilir. Çünkü bilimsel açıdan kontrol edilebilir bir olguyu romanın konusu olarak seçen bir yazar, daha işin başında kendisini kısıtlamış ya da dar bir hareket alanı içerisinde çalışmayı kabul etmiş olmaktadır.¹² İşte yazar bu dar alanı genişletmek için Şah & Sultan'da fiksiyona başvurur.

Yazarın tarihsel tezine tekrar dönülecek olunursa; yazar, tarihsel gerçekliğin içine konumlandığı fictive/kurmaca olgularla tezini kuvvetlendirir.

Şah & Sultan'ın tezsiz yönünü Şii-Sünnî çatışması oluşturur. Yazar, eser boyunca, çeşitli olaylarla sürekli bu konuya değinir ve bu sorunsal üzerine, bu sorunsalın ortaya çıkış nedenleri ve devamı üzerine sürekli bir sorgulama içine girer. Yazarın temel olarak savunduğu şey, -yine yazarın ifadesiyle- bu "kardeş kavgası"na bir son verilmesi gerekliliğidir. Yazara göre Sultan da Şah da Türk'tür, müslümandır, gelenekleri birdir, Batıya karşı Doğulu toplumu temsil etmektedirler. Bu ve buna benzer birçok "ortak" yöne rağmen "Bu savaşlar niye oldu ?" diye soru sorar yazar. Yazar; dediğimiz gibi, sürekli bu sorulara cevap arar ve bu çatışmanın en azından bu çağa seslenen yanına, çözümüne yönelik öneri ve tavsiyelerde bulunur.

Yazarın "kardeş kavgası" vurgusu yapması manidardır. Yazara göre bu kavganın ilk ayağını da tarihselin derinliklerinde gizli olan Hz. Hüseyin'in öldürülmesi olayı teşkil etmektedir. Yani Hz. Ali'nin iki oğlu olan Hasan ve Hüseyin'in dönemin tarihsel koşullarından dolayı iki zıt kutba çekilmesi ve bu zıtlığın insanlar tarafından devam ettirilmesinden dolayı, anılan sorunların oluştuğu yönündeki tezi, romanda görülür bir durumdadır. Bu tarihsel gerçeğin-kurmaca da olsa-romandaki yansımaları da gerçeğe birebir yakınlık gösterir. Öyle ki; Hasan ve Hüseyin adındaki ikiz kardeşlerin, bu olayların ışığında, yine tarihsel gerçekliğe paralel olarak -kurmacasal bağlamda da biri Şah'ın biri Sultan'ın en yakınlarında olmalarından dolayı- ayrışmaları hatta yanlışlıkla da olsa Hüseyin'in ikiz kardeşi Hasan'ı öldürmesi buna bir örnektir. Yani romandaki figürlerden olan Hasan ve Hüseyin, tarihteki gerçekliklerine paralel olarak iki görevli/güdümlü figürdür denilebilir.

Yazar romanın sonunda Hüseyin'i, görüşlerini söyletme konusunda sözcüsü(rözonör) seçerek "Bu derece çatışma ve kavga nedendi? Hepsi birbiriyle kardeş, hepsi birbirine sevgili ve eş olabilecek bu insanlar arasında bu kavga nedendir? Kim bu kavgayı bırakmıştı aralarına? Şah ile Sultan neden omuz omuza değil de karşı karşıya idiler? Hasan(kardeşi)'i öldüren kurşun neden benim tüfeğimden çıkmıştı. Ali Veli, Ahmet Mehmet arasında neydi bu anlamsız kavganın sebebi?" (Sf., 360) Şeklindeki sorularla, problemin doğrudan temeline inme çabası içine girer.

Şimdi, tarihsel roman kavramına ve bu kavram içerisinde Şah & Sultan'ın değerlendirilmesine geçebiliriz.

¹² GÖĞEBAKAN, Turgut; Tarihsel Roman Üzerine, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2004

TARİHSEL ROMAN KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE ŞAH & SULTAN

a. Tarihsel Roman İçin Kısa Bir *Kapsam, Köken, Tarihçe*

Tarihsel roman kavramı üzerine uzun yıllar farklı yorumlar yapılmıştır. Bu yorumlar tarihsel roman kavramının “homojen” bir yapı göstermesine engel olmuştur.

Tarihsel romanın tarihsel bir temele dayanma zorunluluğu, mesaj verme amacı gütmesi-en azından postmodernizme kadar- ve didaktik olma/ma durumu gibi etmenler tarihsel romanların ve bu roman kavramına yaklaşımların bir “paradoksallık” barındırmasına yol açmıştır.

Alman yazar Alfred Döblin “tarihsel roman her şeyden önce bir romandır, tarih değil” der. Burada temel nokta, eserin bir “roman” niteliği taşıması gerekliliğidir. Roman yazarlarının tarihle ilk buluşmalarına baktığımızda, ortaya çıkan eserlerde bu niteliğe pek de uyulmadığı ortaya çıkar.

Roman sanatının tarihle ilişki içine girdiği ilk ilişki yumağının kökeni Antik Yunan’ı bulur. Burada tarihsel olaylar “lirik” bir anlatıma sahip olmakla bugünkü anlamda tarihî roman sistemiyle farklılık gösterir. Aynı durumun Ortaçağ Fransa’sında popüler olan şövalye romanları için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Dediğimiz gibi bu yaklaşımlar, bugünkü tarihî roman kulvarında bir değer taşımamaktadır. Buradan şu çıkıyor; tarihi, roman içinde konu olarak seçmek, onun tarihî bir roman niteliği taşıdığını göstermez. Yani tarihsel roman, Döblin’in imlediği üzere gerçeği anlatmalı veya gerçekten yola çıkmalı, fakat yazar, içeriği, aradaki zamansal boşlukları fictive/kurmaca ile doldurmalı ve eserine romansı bir hava katmalıdır. Tarihi olguyu gerçeğe uygunluk içerisinde ve sanatsal düzlemde anlatmalıdır kısaca.

Gerçek anlamda tarihsel romanın ilk mübeşşiri Sir Walter SCOTT’tur. Scott, “Waverley(1814)” adlı romanıyla bu türün öncüsü konumundadır. Bu roman ve bunu takip eden diğer romanları “Kırmızı Eldivenli Şövalye”, “The Talesman”, “Ivanhoe” Scott’un bu alandaki yerini daha da pekiştirmiştir.

Scott’un bu romanlarında sıradan insanın bilinç düzeyini yansıtması bu türün tarihçesi açısından bir dönüm noktasıdır. Yani kentli efsanelerden arınmış, kendi bilinç düzeyinde, kendisinin anlayabileceği olayların, yine kendisine benzeyen insanların romanın merkezine yerleşmesini *a priori* bir koşul olarak gören bir bakış açısı.¹³ Scott’un bu yaklaşımı aynı zamanda “burjuvazi” bilincini yansıtmaktadır. İşte bu tutum Sanayi Devrimi’yle burjuvazinin etkinliğinin arttığı İngiltere’de tarihsel romanların ilk örneklerinin verilmesine yol açmıştır. Bunu ise Fransız Devrimi takip eder. Aynı zamanda Scott’un getirdiği bu tarihsel roman anlayışı başta İngiltere olmak üzere; Almanya, Fransa, Rusya(*Tolstoy/ Savaş ve Barış*) ve Amerika gibi ülkelerde etkisini gösterir.

Hans Vilmar GEPPERT ise 19. yüzyılda, Scott’un tarihî roman geleneğine bir alternatif getiriyor: *Diğer Tarihsel Roman*. Anılan yaklaşım; bir tarihsel olayı doğrudan arka plana alma noktasında Scott’un tarzıyla bağdaşmakla birlikte, kendi içinde bir ayırım gösteriyor. Bu ayırım yazara daha fazla özgürlük verme konusunda ortaya çıkıyor. Yani roman yazarının fantezisini daha fazla kullanmasına olanak sağlıyor. Geppert bu farklı yaklaşımın temelini iki ana özelliğe bağlıyor: 19. yüzyılın değişen değer yargıları ve buna göre şekillenen okur profili.

Tarihsel roman ile ilgili olarak son bir kuramdan daha söz etmek gerekir: Yeni Tarihselcilik Kuramı¹⁴. Çıkışı, 1980’li yılları bulan bu kuramda, tarih ve edebiyatın birlikte

¹³A.g.e., sf: 18

¹⁴ 1980’li yıllarla birlikte, tarih kuramıyla uğraşan araştırmacıların görüşlerine göre, geçmişteki anlayışın aksine, tarihin, bir kurmaca ve kuramsal bir alan olarak algılanması gerekliliği konusunda, yeni eğilimler oluşmaya başlamıştır. Buna göre tarih araştırmalarını, geçmişteki olayları, özel yorumlara yer vermeden, gelecek ve talih

değerlendirilmesi düşüncesi yatar. Tarih ve edebiyatın birlikte değerlendirilmesi düşüncesini –dolayısıyla bir anlamda kuramın da kurucusu- Louis Montrose tarafından “Yeni Tarihselcilik” anlayışı doğrultusunda atılmıştır. Montrose, “Tarihin metinselliği ve metnin tarihselliği” formülüyle bu yaklaşımı açıklar¹⁵. Yeni tarihselcilik kuramıyla yazılan ve postmodernizmin ana özelliklerini taşıyan romanlarda, modernizmin geçmişle bağlarını kopartan yaklaşımının izine rastlanmaz. Bu kuram doğrultusunda yazılan tarihî romanlardaki esas amaç, tarihin derinliklerine tekrar inmek ve modernizm dolayısıyla tarihle kopan bağların yeniden gündeme getirilmesini sağlamak.

b. Walter Scott’un Tarihsel Romana Getirdiği Yaklaşımlara Göre Şah & Sultan’ın Değerlendirmesi

Walter Scott, bilindiği üzere ilk kez, bilinen bir tarihsel olgu üzerinde doku değişimi yapmadan, o dokuya bir fictive/kurmaca öykü eklemeyi denemiştir. Bu yaklaşım ilk kez bir tarih olayının kurmaca ile buluşmasıdır, denebilir. Walter Scott, fictive/kurmacanın tarihsel romanlarda nasıl kullanılması gerektiği konusunda iki yol çizmiştir Waverley ve Ivanhoe adlı eserleriyle.

Bu anlamdaki ilk metodu “Waverley(1814)” adlı eseriyle ortaya koyar. Scott bu romanda, bilinen bir tarihsel gerçekliğin içine kurmaca bir öykü monte eder. Diğerini ise, yine bilinen bir tarihsel gerçeklik içerisine bütünüyle kurmaca bir figür ve onun etrafında olup biten olayların anlatıldığı Ivanhoe adlı eseriyle ortaya koyar.

Şah & Sultan’ın tarihsel roman bağlamında ilk açıklamasını bu düzlemde yapabiliriz. Görüldüğü üzere anılan bu iki metodun ortak yönü bir tarihsel olguyu temel düzleme almasıdır. Şah & Sultan bu noktada, tarihî bir roman olarak bu iki metodun kapsamı içine giriyor.

Şah & Sultan’ın ilk metodla kesiştiği nokta; bütünüyle tarihsel bir olguya fictive/kurmaca bir öykü monte etmek düzleminde. Roman, bilindiği/anıldığı üzere Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail’in çatışmalarını ele alan tarihsel bir düzleme oturmaktadır. Yani çıkış noktası reel. Ayrıldığı noktaya gelince, yazarın kurmaca dünyanın çapını Scott’ın metodunda olduğu gibi bir ya da birkaç öykü ile sınırlandırmamasıdır. Roman, hemen hemen kurmacasal bir düzlemde akıyor diyebiliriz. Bu anlamda Scott’ın ikinci metodu ile bir yakınlığın kendini gösterdiğini vurgulamak mümkün. Yukarıda değinildiği üzere bu ikinci metodda, tarihsel bir düzlem ele alınmakla birlikte figürlerin tamamen kurmaca olduğu gerçeği ortadadır. İskender Pala, romanın çok büyük bir kısmını kurmaca öyküler ve bu öykülere uygun figürlerle doldurmakla birlikte; Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail, Tâcizâde Cafer Çelebi vs. gib tarihsel gerçekliği olan şahıslara da yer vermiştir.

Bu bağlamda kısaca denilebilir ki; İskender PALA’nın tarihî romanı Şah & Sultan, Walter Scott’ın tarihsel romana getirdiği yukarıda anılan iki metod/yol/yönteme uymakla birlikte, yine anılan kimi özellikleriyle ayrı bir yapı olma özelliği göstermektedir.

---

kavramının bir yana bırakarak, sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde, kronolojik bir sıra izleyen, belge ve bilgilere dayanan, neden sonuç ilişkilerine göre düzenlenen, bilinen öğretileri olan, nesnel kurallara sahip bir bilim dalı olarak kabul eden anlayış günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir.

Özetle, postmodern dönem içerisinde, 19. Yüzyıldaki tarihçilik anlayışının canlandırılmasının yanı sıra geçmişin değerlendirilmesi ve yeniden yorumlanması, tarihi, bir biçimler repertuarı olarak bu repertuara seçmecî bir yöntemle yaklaşarak oradan gerekenleri alıp yapılandırma(*kolajlama*), geçmişe ait plan ve şemaların yeni işler için uyarılma Yeni Tarihselci bakış açısının temelinde yer almaktadır. Bu yeni dönemi, eski dönemle karşılaştırdığımızda, modernizmin geçmişle bağları koparan yaklaşımının, postmodernizmde yer almadığını, postmodernlerin tarihi yeniden keşfederek farklı yöntemler ve tasarımlar için bir malzeme olarak kullandığını söyleyebiliriz. (YALÇIN, S. Dilek)

¹⁵ YALÇIN, S. Dilek; Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları, Akçağ Yayinevi, Ankara, 2005

c. Bir Tarihsel Roman Olarak Şah & Sultan'da "Figür" Sorunsalı

Niteliği ne olursa olsun bütün roman türlerinde, roman kişilerinin son derece önemli işlevleri vardır. Ancak diğer roman türlerine nazaran tarihsel roman kişilerinin daha az önem taşıdıkları yazınbilimcilerinin genel kanısıdır. Bu kanı daha çok tarihsel romanın özellikle konuyu, yani olay ya da olguları ön plana çıkarmayı amaçlayan yapısının doğal bir sonucu olarak algılanmalıdır. Tarihsel roman yazarı, öncelikle irdelemek istediği tarihsel malzeme üzerinde yoğunlaştığı için, söz konusu malzemenin etrafında cereyan ettiği figürleri doğal olarak ikinci derecede önemli öğeler olarak görür. Kuramsal açıdan bakıldığında, yazarın bu yaklaşımı tarihsel romanın amacıyla da örtüşüyor.¹⁶ Tarihsel romanın amacını, daha da önemlisi, bir amaca binâen oluşturulduğunu, bir ereği olduğunu ve güdümlü bir anlayışla vücuda geldiğini yukarıda kısaca vurgulamıştık. İşte, tarihsel olguyu veya olayı; tarihsel olgu ve olayların kişi(lik)lerinden daha öncele alma tavrı, bu amaçsal tutumun bir ürünüdür. Tarihsel roman yazarı için figürler birtakım olayları yansıtmak için romana yerleştirilmiş -kurmaca veya gerçek olması önemli değil- işlevsel kişi(functional figure)lerdir.

Şah & Sultan'da da yukarıda anılan özellikler bağlamında, yazarın, figürleri tarihsel işlevleri anlamında, onların kahramanlık yönlerine vurguyu daha az yapmak suretiyle silikleştirmesi ve bu sayede yine anılan özellikler çerçevesinde tarihsel olay ve olguyu, bu olguların çıkış nedenlerini ve günümüze yansımalarını, aynı sorunsalın temelleri bağlamında daha öncel bir konuma alması tarihsel roman janrının ana amacıyla bir koşutluk içermekte olduğunu gösterir.

İlk bölümde bilindiği üzere bu sorunsalın –yazarın deyimiyle- bir kardeş kavgası olduğu üzerinde yoğunlaşmıştık. Yazar, aynı dinî ve millî duyarlılığa sahip, aynı ülkü/mefkûre üzere olan iki Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim'in ve bu hükümdarların temsilî çatışmaları ışığında, bu çatışmaların yine anılan temsillerle kökenine inerek çözüm yolları aramaktadır. Roman boyunca yazar daima bu temel çatışmanın nedenlerini ortaya çıkartmakta ve bu duruma çözüm yolları aramaktadır. Aynı zamanda Hasan ve Hüseyin adında ikiz kardeşler aracılığıyla imgesel ve simgesel anlamda sorunsalın daha da gerilere giden tarihsel köklerine yönlendirmektedir okuru. Bu bilinçli yönlendirmenin amacı; okuru, tarihsel düzlemde daha geniş bir perspektifte düşündürme eğilimidir, diyebiliriz. Bu düşündürmenin de simgesel amacı; aslında sorunun, hiç de farklı olmayan, bilakis aynı duygu ve duyarlılığı paylaşan insanlar arasında "yok yere" çıktığı vurgusudur.

Yazar işte bu temel sorunsal üzerine –romanın temel vurgusu ve amacı göz önüne alındığında- asıl olarak vermek istediklerini kurmaca figürler olan Hasan ve Hüseyin adlı ikiz kardeş üzerinden vermektedir. Bu temel sorunsalı Hasan ve Hüseyin'in simgesel ve işlevsel konumlarıyla somutlaştırmaktadır. Bu anlamda figür sorunsalının romanesk bağlamda temellerini, yine romanın özellikle de tarihsel romanın güdümlü yapısı ortaya çıkarmaktadır.

Bizde tarihsel romanla ilgili kapsamlı çalışmalardan birinin altına imzasını atan Sadık Kemal TURAL, tip yaratmanın tarihsel romanın –dolayısıyla da romancının- bir görevi olduğunu vurguluyor. Bu anlamda figüratif kadronun yapısı ve oluşumu çok önemlidir.

Genel olarak tarihsel romanlarda figüratif kadroyu kurmanın iki yolu mevcuttur. İlkinde figürlerin tamamı kurmacadır(Scott metodu); ikincisinde ise yaşamış tarihî kişi(lik)leri figür olarak romana dâhil etme söz konusudur. Şah & Sultan'ın bu bağlamda anılan iki tarz ile kesiştiği, bu tarzlarla ortak yönlerinin olduğunu söyleyebiliriz. Yazar, temel amacından sapmamak için gerektiği yerde reel/gerçek, gerektiği yerlerde de fictive/kurmaca figürlere yer vermiştir. Kısacası, gerçek figürlerle devam edemeyeceği yerlerde, gerçek kişiliklerin duygu

¹⁶ A.g.e., sf. 39

ve duyarlılık bağlamında tanıtımına daha da olanak sağlayan- direkt olarak- kurmaca figürleri devreye sokmuştur.

Figürsel anlamda roman içerisine yukarıda anıldığı gibi “ikinci derece”de bulunan fakat romanın mesajı bağlamında yer yer birinci dereceye yükselen, birinci derecedeki roman kişilerinin tanıtımına olanak sağlayan figürlerin dâhil edilmesi söz konudur. Şah & Sultan’da konusu gereği “birinci derece”deki figürler Şah İsmail ve Sultan Selim’dir. Bu iki “birincil figür”ün daha iyi anlaşılması bağlamında eklenmiş figürler de mevcuttur roman içinde. Şah & Sultan’da bu işlevde Hasan, Hüseyin, Taçlı vs. gibi figürler ilk anda göze çarpmaktadır. G. Lukacs’a göre yazar, ikinci derecedeki öneme sahip kişileri birinci derecedeki öneme sahip kişilere yaklaştırarak, birinci derecedeki figürlerin daha iyi tanınmasına olanak sağlar. Sadık Kemal TURAL da aynı noktaya işaret etmektedir. Tural, insan ümitlerinin geleceğe yöneltilmesine olanak sağlayan tarih roman içindeki – Şah & Sultan için ikinci derecede olan- kurmaca figürlerin önemine dikkat çekmektedir. M. Kundera için ise roman kişilerinin gerçek olmasının bir önemi yoktur. Kundera’ya göre roman figürleri, kendisini oluşturan niteliği bünyesinde taşımalıdır. M. Kundera’nın yaklaşımı tarihsel romanın içeriğine uygunluk göstermektedir. Bu anlamda Şah & Sultan’daki figürlerin, öyle sanıyorum ki -yazar için- gerçekliği veya gerçeğe uygunluğu değil; M. Kundera’nın vurguladığı gibi kendilerini oluşturan koşulları bünyelerinde, yapılarında taşımaları özel önemdedir.

Sonuç olarak; genel bağlamda iki ana yapıyı barındıran bu yazımızda ilk olarak Şah & Sultan’ı, olarak roman sistemleri bağlamında bir kısa değerlendirmeye tâbi tuttuk. Yansıtmacı roman sistemine ait olan Şah & Sultan’ı diğer roman sistemleriyle çok da yakın olmayan – postmodernist roman ile belki de zorlama-benzer taraflarını ele almakla birlikte çoğunlukla ve ana amaç olarak farklı yanlarına değinerek tarihî roman sistemine yakınlaştırmak amacı güttük. Ancak bu yakınlaştırma yine yansıtmacı roman sistemi dışına taş(ırıl)mayan bir yol olarak tarafımızdan izlendi.

İkinci bölümde ise tarihî roman tarz(*genre*)ının kısa –konu dışına çıkmamak için- bir *kapsam, köken, tarihçe*’sine değinilmiş; Waverley ve Ivanhoe adlı romanlarıyla tarihsel roman kulvarının ilk temsilcisi, dünyadaki öncüsü olan Walter Scott’ın, bu romanlarıyla getirdiği tarihsel roman anlayışına vurgu yapılmış ve eser bu bağlamda incelenmeye çalışılmış; ikinci bölüm içinde son olarak, tarihsel roman ‘genel’inde Şah & Sultan ‘özel’inde ‘figür’ sorunsalı ele alınmış ve romanın incelenmesi bu bölümle son bulmuştur.

KAYNAKÇA

1. BAKHTIN, Mikhael; Karnaval'dan Romana(*Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazıları*), Çev. Cem SOYDEMİR, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001
2. DAL, Güney; Postmodern Roman ya da Roman Oynamak, Hürriyet Gösteri, 86, Ocak: 31-35
3. ECEVİT, Yıldız; Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2009
4. GÖĞEBAKAN; Turgut; Tarihsel Roman Üzerine, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2004
5. KUNDERA, Milan; Roman Sanatı Üzerine Bir Konuşma, 20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı, Prof. Dr. Hüseyin SALİHOĞLU, İmge Kitabevi, Ankara, 1995
6. SAZYEK, Hakan; Türk Romanında Postmodernist Yöntemler ve Yönelimler, Hece Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı, 2002
7. SAZYEK, Hakan; Türk Romanında Protagonistin Serüveni, Adam- Sanat, Nisan 2004
8. SAZYEK, Hakan; Abdülhak Şinasi Hisar'ın Romanlarında Özel Yabancılaşma, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2008
9. SAZYEK, Hakan; Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam*'ı C., Kitaplık Dergisi, İstanbul, 2010, Ekim: 64-78
10. TEKİN, Mehmet, Roman Sanatı, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2001
11. TURAL, Sadık Kemal; Tarihi Roman ve Atsız'ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler, Zamanın Elinden Tutmak, Ötüken, İstanbul, 1992
12. YALÇIN, S. Dilek; Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2005